

Arengufondi 3. arengufoorum: "Kasvuvisioon - maailmas edukas ja koduselt armas Eesti aastal 2018"

Mu daamid ja härrad, head sõbrad.

Juba mõnda aega on väga paljud meist istunud erinevatel konverentsidel ja foorumidel, kus arutletakse kriisijärgse Eesti võimaluste üle. Arutatakse, mida teha teisiti, milliseid on need kursimuutused, mis laseks meil optimistlikumalt tulevikku vaadata.

Nende niinimetet visiooni- või tulevikukonverentside sagedus ja populaarsus peaks andma märku, et rahvas on rahutu. Et tunnetatakse vajadust teha midagi teisiti.

Samas on see märk ka selle kohta, et meie palju kirutud poliitikud on jätnud osa tööd tegemata. Need, kes peaksid visandama ühiskonna tulevikuradu, pole seda piisavalt hästi teinud.

Aga täpselt niisamuti võime valijatena nentida, et ehk me ise pole neilt seda tulevikuvaadet piisava järjekindlusega nõudnud.

Mu daamid ja härrad.

Kui Eesti asus 20 aastat tagasi langetama väga radikaalseid otsuseid, siis tehti neid möödapääsmatuse ajel. Anti enestele aru, et ootama jääda pole võimalik.

Kui me vaatame riike, kes jagasid koos meiega kas *de facto* või *de iure* vangistaatust Nõukogude Liidus, siis peame ausalt tõdema: Eestile on toonud edu julged ja jõulised, tulevikku suunatud otsused.

Seda kinnitavad pea kõik teadlased, kes on postkommunistlike riikide arengut läbi ja lõhki uurinud. Erinevad analüüsid tõstavad esile erinevaid reforme, ent sõnum on ikka üks: Eestit eristavad teistest saatusekaaslastest otsustavus, julgus, riskialdis lähenemine ja valmisolek alustada täiesti uut- ja teistmoodi.

Olgu näideteks siis rahareform, hindade vabakslaskmine, erastamine või hiljem ka reserve kogumine ja viimasel ajal valmisolek avaliku sektori kulusid kärpida.

Praegu tunneme rahulolematust, et visiooni napib, et suuri otsuseid ei taheta või ei julgeta Eestis enam teha. Koos sellega adume muudki: konservatiivsust, klammerdumist äraproovitud edunarratiivi; narratiivi, mis sobis küll Nõukogude Liidu miasmist väljuvale endisele liiduvabariigile, kuid ehk enam mitte edumeelsele 21. sajandi riigile.

Kui vaadata näiteks reaktsioone Tartu Ülikooli rektori ettepanekutele ülikooli juhtimise reformimiseks, siis näeme vaid eitust ja kaitsekraavidest tulistamist, ettepaneku mahategemist, mitte aga probleemide olemasolu tunnistamist ja kaasamõtlemit.

Kas me oleme jõudnud staadiumisse, kus me midagi enam muuta ei taha? Kas me oleme siis nii konservatiivseks muutunud, et kõik kunagised otsused, kindlasti omal ajal õigeid otsused, tuleks igaveseks graniiti raiuda? Kas me näiteks usume oma ülikoolide kõrgesse tasemesse nii palju, et välismaale õppima kippuvad helgeimad noored lihtsalt ei mõista meid? Et nad ei mõista seda, mida meie teame?

Olgu see vaid näide meie mõtteviisi tardumisest, mis enam ei lase vaadata kaugemale, kõrgemale, laiemalt. Ometi kuuleme pidevalt, et professorite meelest ei ole majanduspoliitika jätkusuutlik; et majandusjuhtide meelest ei ole haridus jätkusuutlik; et kõiges on süüdi lühiajalist kasu jahtivad poliitikud ja nii edasi. Näpuga näitamine on meil päris hästi selgeks saanud.

Eesti majandus ei ole konkurentsivõimeline, kui ta otsib konkurentsieeliseid 19. sajandist: madalatest palkadest ja maksudest ning Vene turult.

Eesti ülikooliharidus pole konkurentsivõimeline kui ta harrastab proteksionismi ja pelgab konkurentsi. Kui Tartu Ülikooli 14-st välismaa külalisprofessori kohast on suudetud täita vaid kaks, siis kas ei taheta kandideerida või ei taheta, et kandideeritakse.

Poliitilise debati pärisosaks on saanud oma õiguse tagaajamine ja tige parastamine, ning kahetsusväärset on selle päris hästi ära õppinud ka kunstiinimesed, kolumnistid ja netikommentaatorid.

Ma ei tea, kuidas seda kõike nimetada. On see liigne rahulolu, lubjastumine või stagnatsioon? Või hoopis kriitikavaba klammerdumine ühte kunagisse edumudelisse, mille väärtus siirdejärgse ajastu majandusele ja ühiskonnale üha kahaneb.

Austatavad Arengufoorumi kuulajad.

Meil tuleb lahendada väga suuri ja keerulisi ülesandeid. Palju keerulisemaid kui need, mille nimel me praegu tõsiselt higistame.

Maastrichti kriteeriumid on puust ja punased. Need on meile antud täitmiseks, nendes kriteeriumides on kokku leppinud teised.

Teiste poolt ette antud ülesanded võivad olla väga rasked, aga nende täitmine on siiski niisama vähenõudlik kui mõne keerulise ristsõna lahendamine. Jah, pingutama peab ja frustratsioon on kerge tekkima. Aga see on kellegi teise poolt antud ülesanne, kellegi teise koostatud mõistus.

Meie praegune ülesanne seisneb omaenda ülesannete mõistmises ja sõnastamises.

Väikene väheste resurssidega rahvas ei saa kiiresti muutavas geopoliitilises olukorras omasoodu triivida. Me oleme kuulnud loosungit *too big to fail*, ehk „äpardumiseks liiga suur“. Ma tõesti ei oska hinnata, kas suurusest lähtuv läbikukkumise võimatus kehtib ka tegelikkuses eurotsooni, USA pankade ja autofirmade kohta.

Meie siin peame endale aga selgelt aru andma, et Eesti ei ole *too big to fail*. Meist oluliselt suuremad on juba äpardunud või selle piirini jõudmas.

Ja kui me vaatame ringi ja näeme neid äpardumisi – mu amet ei luba mul siin hakata näiteid tooma, aga igaüks võib vastavalt oma teadmistele neid vaimusilmas ette kujutada –, siis nende ühisnäitajaks on suutmatus lahendada olemasolevaid probleeme.

Tõsi, Eesti puhul me ei pea rääkima mastaapsest korrupsioonist, riigi ülisuurest võlakoormast ega ka lihtlabasest haldussuutmatusest. Oma teel Euroopa Liitu ja NATO-sse, aga ka noidsamu Maastrichti kriteeriume täites, oleme kriitikat alati kuulda võtnud ja probleemid omaenda enesekriitilisusele vaatamata päris edukalt ära lahendanud.

Aga me tahame ju enam kui olla priimus järeleaitamiskursustel. Nüüd oleme täiskasvanud ja uusi ülesandeid meile enam ei anta. Isegi juhul, kui me kohati käitume nagu 19. sajandi kaeblevad talupojad, kes kirjutavad oma kaebekirju mitte enam tsaarile vaid Brüsselisse, lootuses, et keegi seal kaugel ja kõrgel meid korrale kutsuks.

Mu daamid ja härrad.

Kust siis alustada? Esiteks võiksime kaardistada oma võimalusi, lootusi ja puudusi. Kõik, ma lisan siia, on kujuteldavad, aga loomulikult võivad kataklüsmid kõike väärata. Selles, olgem ausad, poleks ju meie ajalugu arvestades midagi uut.

Ent samas ei jõua me kuhugi, kui me pidevalt ainult väriseme, et *nemad tulevad* või et meid tabab mingi muu õudus.

Mõnede, et mitte öelda paljude lootuses on meie kohaks juba tükimat aega olla Lõuna-Soome. See visioon eeldab jäämist suhteliselt odava tööjõuga maaks. Veelgi odavamama tööjõuga riikidega suudame konkureerida vaid tänu *on-time* mudeli olemasolule, geograafilisele asukohale ja logistilisele efektiivsusele. Me tarnime pooltooteid või ka valmiskaupu rikkamate riikide firmadele Põhja-Euroopas.

Selline areng on ehk kõige mugavam, sest see ei nõua suuri ümberkorraldusi ei hariduses ega Eesti elukvaliteedis. Küll aga peame leppima sellega, et kaotame oma parimad ajud, eriti aga oma kõige andekamad noored.

Demograafiline kahanemine tähendab aga, et see mudel ilma madalatasemelise välistööjõu impordita kaua ei tööta. Vähemalt siis mitte, kui tahame ise siin mingisugustki elamisväärsset pensionipõlve nautida.

Teine visioon toetub meie suurele eduloole, Skype'ile. Oleme kõrgtehnoloogiliselt edukad, aga mitte eriti integreeritud maailma majandusse. Me toetume üksikutele staaridele, nagu mainitud firmale, aga ka teistele, nagu Webmedia, Regio ja teised.

Eestist saaks selline Skype'i saar, midagi Hongkongi või Singapuri sarnast, aga IT-vallas. Kui kaua see kestab, on raske öelda. Selline suund eeldab kahte asja: hoopis mastaapsemad investeeringuid haridusse, eeskätt reaalainetesse.

Samuti peame olema valmis sisse tooma kõrgelt kvalifitseeritud tööjõudu, mis omakorda eeldab oluliselt kõrgemaid palku ja palju meeldivamat elukeskkonda. Ehk teisisõnu: India programmeerimisgeenius peaks leidma põhjuse eelistada Eestit Silicon Valley'le.

Kolmas tee on stagnatsioon. Siin ei ole meil ühtki konkurentsieelist, kui välja arvata ehk odav tööjõud ja SRÜ riikidega võrreldes toimiv õigusriik. Selline visioon, kõige negatiivsem, on kõige rohkem kriisiaegse Eesti moodi, ehk et praegune, meie kõigi silmis ajutine olukord muutub alatiseks.

Selle stsenaariumi eelis, kui seda nii sõnastada, on mugavus. Me ei pea pingutama ühegi asja tõsise ümberkorraldamisega. Siis elame omaenda maksurahast ja eurotoetuste toel. Ehk võtame ka kõvasti laenu, lootes, et tasumise päeva kunagi ei tule.

Aga nagu me liiga hästi teame – tasumise päev kunagi ikka tuleb. Ja vaid minuvanused võivad saada lohutust John Maynard Keynes'i kuulsast killust: *in the long run we are all dead*.

Ning neljanda tulevikuvisandi nimetaksin *smiley face* tulevikuks: Eesti on regionaalselt, see tähendab Läänemere regioonis hästi integreeritud kõrgtehnoloogiale baseeruv ning ekspordile orienteeruv suurte investeringute sihtriik. Umbes samasugune, nagu mõni Saksamaa jõukaim liidumaa.

See on minu hinnangul Eestile optimaalne suund. Negatiivse külje poolelt eeldab see meilt endilt kõige rohkem pingutamist ja muutumist.

Kindlasti suudavad siia kogunenud kogunud ajud veel teisigi suundi ja stsenaariume pakkuda. Aga usun, et need lihtsustatud variandid võtavad meie valikud päris hästi kokku.

Austatavad kuulajad.

Mida me peaksime tegema parima saavutamiseks, et kõik kukuks välja mitte nii nagu sageli mujal, aga ikka eestilikult edukalt ja sihipäraselt?

Esiteks, Eesti demograafiline olukord. Ma ei pea silmas ainult sündivust, aga ka seda. Praegu sündivate laste hulk paneb paika siinses kultuuris kasvanud ja õppinud inimeste arvu tööturul 20–25 aasta pärast.

Keskseks probleemiks on see, kui palju ning millise tervise ja haridusega inimesi Eestisse jääb. Kui elukvaliteet meist põhjas ja läänes jääb hoomatavalt paremaks võrreldes Eestiga, siis peame leppima tööjõu kadudega.

Kui me jäärapäiselt usume, et Eesti kõrghariduse süsteemis pole midagi vaja parandada, siis peagi tunneme kõik uhkust oma arvukate Harvardis ja Oxfordis elavate kaasmaalaste üle. Eestis näeme neid suvel.

Kui aga Eesti omakorda tahab muutuda magnetiks kõrge tasemega tööjõule, siis peame neile pakkuma ka suurt palka ja Lääne-Euroopaga võrreldavat elukvaliteeti.

Pean selle all silmas näiteks võimalust saada vähemalt Tallinnas ja Tartus inglise, prantsuse ja saksa keelset põhi- ja keskkharidust. Ka infrastruktuur, teed, toimiv lennuühendus Euroopa peamiste keskustega ja tervishoiusüsteem peavad vastama jõukamates riikides normaalseks peetavale tasemele.

Omaette probleem seisneb meie tööturu avamises niinimetet kolmandate riikide kodanikele. Meie IT ettevõtted teavad liigagi hästi, kui raske on saada tööloba mõnele singapurlasele. Pole isegi vaja rääkida madala tasemega tööjõust. Noodsamad ksenofoobilised populismiveskid, millega puutuvad kokku meie inimesed välismaal, hakkavad niisama kiiresti pöörlama ka siin.

Nagu näha, on demograafia ehk Eesti majanduse käsutuses olevate töökäte hulk ja kvaliteet lahutamatult seotud teiste küsimustega.

Haridus, eriti kõrgharidus, on võti. Kas me suudame oma parimaid siin hoida?, on üks küsimus. Aga sellega kohe haakub teine: kas me suudame siia meelitada neid tarku, kellela ükski tõsiselt võetav ülikool hakkama ei saa?

Kas suudame Eestisse meelitada neid, kellele pakkuda head palka, kelle lapsed saavad siin head haridust ja kes saavad siin inglise keeles õpetada oma samuti rahvusvahelist õpilaskonda? Tõsiselt võetava ülikooli õpilaskond on samuti rahvusvaheline. Kas me suudame siia meelitada kas või Rootsi, Taani, Läti või Poola õpilasi?

Väga heade ülikoolideta me mitte ainult ei suuda Eestis hoida oma kõige targemaid noori. Me ei

suuda ka edendada oma tööstust ja majandust.

Kui meil napib haritud tööjõudu, siis jäävadki meie majanduse ainsateks kohanemisevõteteks koondamised ja palgalangetamised. Kui me aga tahame olla võimelised uusi asju looma ja neid tootma, siis selleks vajame end empiirilises teaduses kodus tundvaid inimesi ja insenere.

Mu daamid ja härrad.

Elukvaliteeti on raske defineerida. Umbes niisama raske kui ka selliseid termineid nagu „jätkusuutlikkus“ ja „haldussuutlikkus“. Pigem kehtib siin üks USA ülemkohtu kunagise liikme tõdemus: ma ei oska seda defineerida, aga ma tunnen ta ära, kui ma seda näen.

Elukvaliteet koosneb paljudest asjadest. Osasid neist juba mainisin: haridussüsteem, infrastruktuur, tervishoiuteenuste kättesaadavus ja kvaliteet. Aga elukvaliteet sisaldab ka sallivust, abivalmidust, sõbralikkust ja rõõmsameelsust. See on sõnulseletamatu heaolu, mille tunneme ära, kui me seda näeme.

Ent siiski – mida teha, et muuta unelmad reaalsused, sõna lihaks? Kuidas ja millisena sõnastada meie endi ülesandeid, nii esmaseid kui pikaajalisi?

See pole kerge. Me ju kõik teame, kui palju arengukavasid ja strateegiaid on valitsuses välja töötatud ja parlamendis vastu võetud. Ja me ka teame, mis neist kavadest pärast on saanud. Me teame ka, kui palju me oleme tulevikustsenaariumeid eri aegadel konverentsidel arutanud ja palju *neid ideid* on ellu viidud.

Sestap ma sõnastan ja sean hoopis teistsuguse ülesande: eesti valijatele. Valimised on tulekul, ja nagu valimiste puhul ikka, hakkame kuulama lubadusi. Enamik neist, nagu viimasel ajal kombeks, keerlevad raha ümber.

Need, nagu olen korduvalt neid nimetanud, on pakkumised ühekordse tehingu sõlmimiseks.

Aga kui prooviks seekord teisiti?

Meie kui eesmärki, sihti ja tärminit nõudev rahvas teame, et aastal 2018 on Eesti Vabariik 100 aastat vana. Samal aastal on Eesti ka Euroopa Liidu eesistuja.

See annab meile võimaluse, aga paneb eelkõige meile kohustuse sõnastada kogu Euroopa Liidule eesmärged ja tegevuse suundi. Täpselt nii, nagu tuli Soome välja regionaalpoliitikat oluliselt mõjutanud Põhjadimensiooni kavaga või Portugal oma vähemeduka Lissaboni strateegiaga.

Meil on oma ideede ja eesmärkide sõnastamiseks aega kaheksa aastat. See on kaks täispikka parlamenditsüklit ja vähemasti kaks valimiskampaaniat.

Minu üleskutse kõrgeimat võimu kandvale Eesti rahvale on selline: nõuda erakondadelt nii eelseisvate kui ka 2015. aasta valimiste eel eesmärkide ja ülesannete sõnastusi, arengukavasid ja vastuseid riigi tulevikku puudutavatele küsimustele.

Minu üleskutse valimiskampaaniat kajastavatele ajakirjanikele on hoida valimiste eelseid debatte rangelt nende teemade piires, mis on Eesti tulevikule tegelikult olulised.

Kohe lisan, et seisukohad maksude taseme ja struktuuri osas ei ole visioon. Makse kogutakse poliitike elluviimiseks ja eesmärkide saavutamiseks. Kuidas neid makse kogutakse, kellelt ja millisel määral, on vahendi, mitte aga poliitike kujundamise küsimus.

Me elame praegu ajal, mil on moes poliitikuid maha teha ja neid põlastada. Me elame populistlikus õhkkonnas, mis nõuab süüdlase tuvastamist.

Psühholoogiliselt on see mõistetav. Ent elu vabas demokraatlikus Eestis eeldab ka iseenese vastutuse hoomamist. Pole suurt mõtet poliitikuid sõimata, kui me ise ei kehtesta nende suhtes rangemaid nõudmisi.

Valijad peaksid seekord ja edaspidi nõudma erakondadelt sisulisi debatte demograafia, hariduse ja elukvaliteedi teemadel. Kuidas me kasvame välja praegusest positsioonist globaalses väärtusloome ahelas? Mida me teeme selleks, et Eestisse tahetaks tulla oma investeeringute ja ajudega?

Kui me tõesti tahame kõige positiivsema arenguvisioni täitumist, siis saab see olla vaid kogu rahva töö ja pingutus. Me peame olema nõudlikud iseenda ja teiste suhtes.

Sest kui me ise nõudlikud ei ole, siis on meie tulevik lihtsalt poliit-teater. Mitte ühekordne komöödia-laadne etendus Saku suurhallis, vaid trööstitu tulevik ehk alaline tragöödia. Æ

*Vaata kõne videosalvestust [Arengufondi veebilehel](#) .
Arengufoorumil materjalid, pildigalerii ja palju muud leiad [siit](#) .*